

UTTALSUNDERVISNING INOM SFI

MED (VISST) FOKUS PÅ STUDIEVÄG 1

Annika Norlund Shaswar,

Lektor i språkdidaktik

Institutionen för språkstudier

UMEA UNIVERSITET

UPPLÄGG

- Presentation i dialogform
- Varför är uttalsundervisning viktigt?
- Uppvärmningsövningar
- Grundläggande fonologiska begrepp
- Svenskans fonologi
- Viktigt att tänka på
- Exempel från studie
- Tips på övningar
- Litteraturtips

VARFÖR ÄR UTTALSUNDERVISNING VIKTIGT?

UMEÅ UNIVERSITET

VARFÖR ÄR UTTALSUNDERVISNING VIKTIGT?

- För att inläraren ska kunna kommunicera och bli förstådd på andraspråket.
- För att inläringen av uttal är nära knuten till inläringen av andra delar av andraspråket, t.ex.
 - Ordsegmentering (känna igen ord)
 - Hörförståelse
 - Läsning (pausera på rätt ställe vid högläsning, öva upp läshastighet)
 - Stavning

(Darcy, 2018)

UPPVÄRMNINGSSÖVNINGAR

- Hur många språkljud innehåller dessa ord?
- lax
- barn
- schema
- långkalsong

UPPVÄRMNINGSSÖVNINGAR

- Hur många språkljud innehåller dessa ord?
- Lax (4)
- barn (3)
- schema (4)
- långkalsong (9)

GRUNDLÄGGANDE PRINCIPER FÖR UTTALSUNDERVISNING

- Tal är inte skrift
- Ljud är inte bokstäver
- Prioritera det som är viktigt för begriplighet.

BEGREPP

- **Fonem** :språkets minsta betydelseskiljande enhet, t.ex. /t/
- **Allofon**: olika varianter av samma fonem. Skillnaden mellan dem utgör ingen betydelseskilnad t.ex:
 - aspirerat eller icke-aspirerat /t/,
 - olika varianter av ö-ljudet i olika delar av Sverige

UPPVÄRMNINGSPRÅG

- Vad är en konsonant?
- Vad är en vokal?
- Vad innebär prosodi?

UPPVÄRMNINGSPRÅG

- **Vad är en konsonant?**

Ett språkljud som bildas genom ett hinder eller en förträngning i talröret (dvs mellan läpparna och stämbanden)

- **Vad är en vokal?**

Ett språkljud som bildas när talröret är helt öppet

- **Vad innebär prosodi?**

Betoning, längd och intonation. (=Rytm och melodi)

FONEM

- Hur många konsonanter har svenskan?
- Hur många vokaler har svenskan?

SVENSKANS FONOLOGI

- Språkljud (fonem)
 - 9 vokalljud:
 - 18 konsonantljud:
- Prosodi:
 - Betoning
 - Längd
 - Ordaccent
- Fonotax:
 - regler för hur språkljud får kombineras

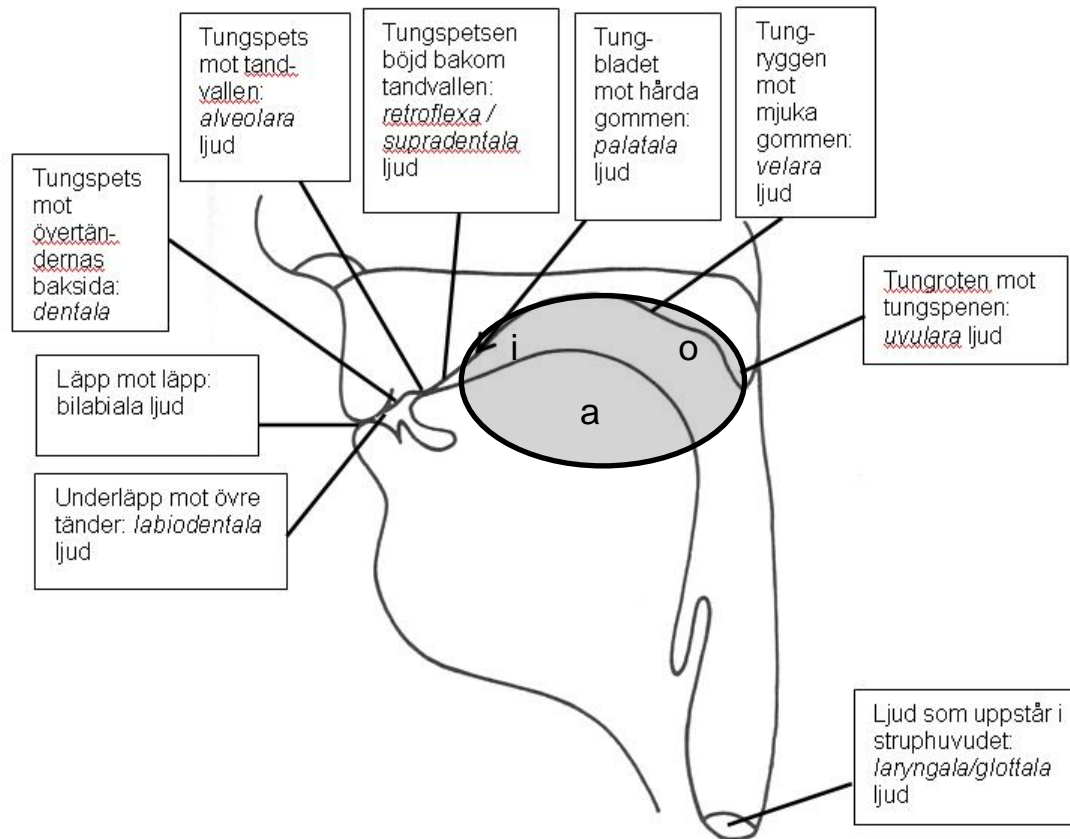
Översikt över svensk fonologi

Prosodi			Segment / fonem		
Betoning	Längd/ kvantitet	Ton/ intonation	Vokalljud	Konsonantljud	Fonotax och fonologiska processer
<p style="text-align: center;">— ◡ ◡ —</p> <p>'kanon – ka'non</p> <p>'racket – ra'ket</p> <p>'Japan – ja'pan</p> <p>kaffe – kafé</p> <p>armen – armén</p> <p>'planet – pla'net</p> <p>Betoning kan vara betydelseskiljande även på satsnivå t.ex.</p> <p>'hälsa på någon – hälsa 'på någon</p>	<p><i>glas</i> – <i>glass</i></p> <p><i>vīt</i> – <i>vitt</i></p> <p><i>vīla</i> – <i>villa</i></p> <p><i>sōt</i> – <i>sōtt</i></p> <p><i>būs</i> – <i>buss</i></p> <p><i>rōt</i> – <i>rott</i></p> <p><i>vāg</i> – <i>vägg</i></p>	<p>Slutintonation</p> <p style="text-align: center;">↙</p> <p>Fortsättningston</p> <p style="text-align: center;">→</p> <p>Accent 1 (akut) <i>änden, tòmten</i> (får sin ton ur satsens intonation)</p> <p>Accent 2 (grav) <i>änden, tòmten</i></p> <p style="text-align: center;">↘</p>	<p>9 vokalfonem</p> <p><i>a o u å</i></p> <p><i>e i y ä ö</i></p> <p>Kvalitativ (klangfärgs-) skillnad mellan lång och kort variant;</p> <p>kraftig för <i>a u</i></p> <p>försumbar för <i>ä ö</i></p> <p>Stora variationer regionalt, vad gäller kvalitets- skillnad mellan lång och kort vokalallofon</p>	<p>Tonande <i>b d g j l m</i> <i>n r v -ng-</i></p> <p>Tonlösa <i>f h k p s t</i> <i>sj- tj-</i></p> <p>Kan även delas upp i klusiler <i>/b/ /d/ /g/ /k/ /p/ /t/</i></p> <p>Frikativor <i>/f/ /h/ /j/ /s/ /ʃ/* /ε/ /v/</i></p> <p>Nasaler <i>/m/ /n/ /ŋ/</i></p> <p>Likvidor <i>/l/ /r/</i></p>	<p>Initialt max 3 konsonanter varav den första måste vara /s/ <i>strid spjut</i></p> <p>Finalt 5 men i prak- tiken uttalar vi max 4 finala konsonater i rad. <i>skälmskt</i></p> <p>Vissa vokalmöten tillåts; <i>roa, sia</i></p> <p>Assimilationer:</p> <p>R + dental konso- nant = supradentaler (retroflexa): <i>bord svart kurs</i></p> <p>Tonassimilation <i>Onsdag > onsta</i></p> <p>Nasalassimilation <i>En bil > embil</i></p> <p>Ordgränser:</p> <p>Liaison: <i>Han hete r.Anders</i></p> <p>Finalt r-bortfall före konsonant: <i>Vad äte(r)Bengt?</i></p> <p>Icke dubblering: <i>Vad läseRickard</i></p> <p><i>Vet du > Vetu m.m.</i></p>

KONSONANTERS ARTIKULATIONSTÄLLE

- Labiodentala
- Bilabiala
- Dentala
- Palatala
- Velara
- Laryngala/glottala

Figur gjord av Bosse Thorén

KONSONANTERS ARTIKULATIONSTÄLLE

- Labiodentala: f, v
- Bilabiala: m, p, b
- Dentala: n, t, d, s
- Palatala: ɲ, ʃ, j
- Velara: ŋ, k, g, ʁ
- Laryngala/glottala: h

KONSONANTERS ARTIKULATIONSSÄTT

- Klusiler:
- Nasaler:
- Frikativor:
- Approximanter:
- Tremulanter:
- Lateraler:

KONSONANTERS ARTIKULATIONSSÄTT

- Klusiler: p, b, t, d, k, g, h
- Nasaler: m, n, ŋ
- Frikativor: f, v, s, ʃ, ʒ, j, ɣ, ʁ
- Approximanter: j
- Tremulanter: r, R
- Lateraler: l

TONANDE OCH TONLÖSA KONSONANTER

Tonande (med stämbandston / röst)	Tonlösa (utan stämbandston / röst)
b d g v j	p t k f ç
l m n ŋ r	h s ʃ/ʒ

VOKALER

UMEÅ UNIVERSITET

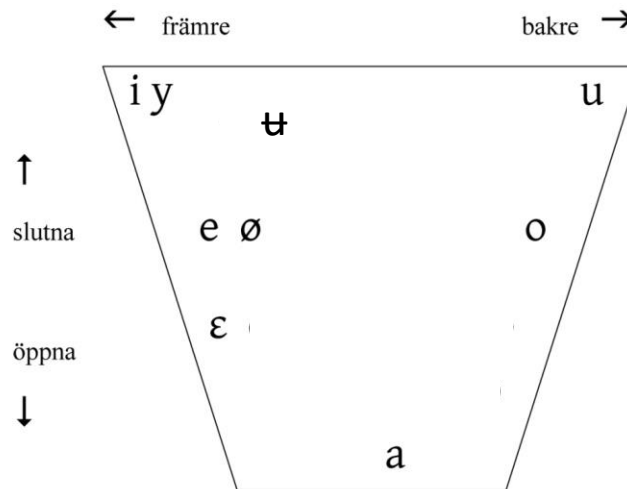
VOKALER

- Främre – bakre
- Rundade – orundade
- Slutna - öppna

Lägen och riktning för vokaler syftar på tungans högsta punkt, som delar in svalg och munhåla i olika stora resonansrum

Schematisk illustration av svenskans vokalfonem med de vanligaste allofonerna

Obs att läpp-rundning inte syns i denna skiss. Läpparnas form är den tredje dimensionen i vokal-artikulation

Exempel för att underlätta läsningen av IPA-tecknen

vila – villa [vi:la - vɪl:a] flyta – flytta [fly:ta - flyt:a]
busen – bussen [bʊ:sən - bʊs:ən] bot – bott [bu:t bʊt:]
vet – vett [ve:t - vɛt:] våt – vått [vo:t - vɔt:]
läka – läcka [lɛ:ka lɛk:a] möte – mötte [mø:tə møt:ə]
kära – kärra [çæ:ra çær:a] stören – större [stœ:rən stœr:ə]
tal – tall [tɔ:l - tal:]

Ett kantigt kolon betyder att föregående tecken har betydelseskiljande längd

UMEÅ UNIVERSITET

Figur gjord av Bosse Thorén

PROSODI/SPRÅKMELODI

- 3 betydelseskiljande drag
 - Betoning (Vilken stavelse är stark?) 'armen – ar'mén
 - Längd / kvantitet (Vilket ljud är långt?) minen – minnen
 - Tonal ordaccent (Tonen glider uppåt och nedåt) ánden - ànden

GRUNDLÄGGANDE PRINCIPER FÖR UTTALSUNDERVISNING

- Det som är viktigt är inte alltid svårt.
- Det som är svårt är inte alltid viktigt.

PROSODI/SPRÅKMELODI

- 3 betydelseskiljande drag
 - Betoning (Vilken stavelse är stark?) 'armen – ar'mén
→ *Mycket viktig att behärska och lätt att lära sig för de flesta*
 - Längd / kvantitet (Vilket ljud är långt?) minen – minnen
→ *Mycket viktig att behärska men svår att lära sig för de flesta.*
 - Tonal ordaccent (Tonen glider uppåt och nedåt) ánden – ànden
→ *Inte viktig att behärska och svår att lära sig för de flesta.*

KOMMUNIKATION OM UTTALSUNDERVISNING

- Ordna ett möte med eleverna där du informerar dem om
 - att ni kommer att öva mycket på uttal
 - varför det är viktigt
 - att det kommer att krävas att de övar mycket
 - att det kommer att ge gott resultat

- Använd tolk, studiehandledare eller elever som är på en mer avancerad nivå.

STRYK UNDER BETONADE ORD

- Hur är det?
- Jo det är bra. Hur är det själv?
- Jo bara fint. Jag har semester snart.
- Jag med.

STRYK UNDER BETONADE ORD

- Hur är det?
- Jo det är bra. Hur är det själv?
- Jo bara fint. Jag har semester snart.
- Jag med.

MARKERA BETONADE STAVELSER I DE BETONADE ORDEN

- Hur är det?
- Jo det är bra. Hur är det själv?
- Jo bara fint. Jag har semester snart.
- Jag med.

MARKERA BETONADE STAVELSER I DE BETONADE ORDEN

- Hur är det?
- Jo det är bra. Hur är det själv?
- Jo bara fint. Jag har semester snart.
- Jag med.

MARKERA BETONADE STAVELSER I DE BETONADE ORDEN

- Hur är det?
- Jo det är bra. Hur är det själv?
- Jo bara fint. Jag har semester snart.
- Jag med.

VILKA LJUD FALLER BORT? VILKA FÖRÄNDRAS?

- Hur är re?
- Jo de ä bra. Hur ä re själv?
- Jo ba fint. Jag ha semester snart.
- Ja me.

VIKTIGT ATT TÄNKA PÅ

- Låt elever som är nybörjare på svenska få höra språket mycket innan de ska tala själva.
- Eleverna måste **lägga märke till** sådant i svenskans fonologi som är nytt för dem. Överdriv därför t.ex. när ni tränar långa språkljud.
- Tala i normal hastighet med eleverna. Annars kommer assimilationer och bortfall inte att bli som i vanligt vardagstal.
- Basprosodi är viktigt: att rätt ljud i rätt stavelse betonas.
- Längd är mycket viktigt för betoning i svenska. Överdriv!
Banaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaan.
- Öva också enskilda vokal- och konsonantljud
- Vissa saker är svåra för många.
 - Att göra långa ljud tillräckligt långa
 - Främre rundade vokaler /y/, /ä/, /ö/

VIKTIGT ATT TÄNKA PÅ

- Vilka språk man kan sedan tidigare är viktigt för vad som blir svårt i uttalet av svenska.
- Öva både explicit och integrerat med annan undervisning.
 - Explicit: Det blir fokus specifikt på uttal.
 - Integrerat: Då blir det av ofta.
- Fokusera på lång vokal och lång konsonant (inte lång och kort vokal)
- Eleverna behöver öva på att
 - Höra
 - Imitera
 - Uttala självständigt

VIKTIGT ATT TÄNKA PÅ

- Särskilt för elever som är nybörjare i läsning är det bra att inte använda skriven text vid uttalsövningar.
- Avkodningen av text tar upp mycket tid – litet fokus på uttalet.

UTTALSUNDERVISNING UR LÄRARPERSPEKTIV

**Sfi-lärare på studieväg 1 beskriver samband mellan
uttalsundervisning och grundläggande
litteracitetsundervisning**

Annika Norlund Shaswar, Umeå universitet, annika.norlund.shaswar@umu.se

Christina Sörvåg, Umeå universitet, christina.sorvag@umu.se

UMEÅ UNIVERSITET

GRUNDLÄGGANDE LITTERACITETSUNDERVISNING (LIS)

Delstudie i projektet *Grundläggande
litteracitetsundervisning*, finansierat
av Skolforskningsinstitutet

2020-2022

UMEÅ UNIVERSITET

GRUNDLÄGGANDE LITTERACITETSUNDERVISNING

- **Syfte:** att utveckla och utforska undervisningsformer inom utbildning i svenska för invandrare (sfi), studieväg 1, som stödjer elevernas andraspråksutveckling, särskilt tidig litteracitet.

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

- **Syftet med denna delstudie** är att undersöka hur några lärare som undervisar på studieväg 1 inom sfi beskriver sin uttalsundervisning, och då speciellt hur de ser på samband mellan uttalsundervisning och grundläggande läs- och skrivundervisning.

Frågeställningar:

- Vilka individuella uppfattningar om och värderingar av uttalsundervisning synliggörs i lärarnas uttalanden?
- Vilka individuella uppfattningar om samband mellan uttalsundervisning och grundläggande läs- och skrivundervisning synliggörs i lärarnas uttalanden?

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

- **Syftet med denna delstudie** är att undersöka hur några lärare som undervisar på studieväg 1 inom sfi beskriver sin uttalsundervisning, och då speciellt hur de ser på samband mellan uttalsundervisning och grundläggande läs- och skrivundervisning.

Frågeställningar:

- Vilka individuella uppfattningar om och värderingar av uttalsundervisning synliggörs i lärarnas uttalanden?
- Vilka individuella uppfattningar om samband mellan uttalsundervisning och grundläggande läs- och skrivundervisning synliggörs i lärarnas uttalanden?

PRESENTATIONENS UPPLÄGGNING

- Bakgrund
- Teori
- Metod
- Resultat
- Slutsatser
- Pedagogiska implikationer

BAKGRUND

- Många sfi-lärare tycker att uttalsundervisning är viktigt...
- ...men känner sig osäkra på hur de ska undervisa i uttal (Zetterholm 2017).
- Lite forskning finns kring uttalsundervisning för vuxna andraspråksinlärare med liten erfarenhet av skrift.

TEORI

- Socialkonstruktivistiskt perspektiv: lärarnas uppfattningar skapade i relation till normer och föreställningar som dominerar i sammanhanget på lokalnivå och i samhället i stort. (Hunter 2009).

METOD

- I *Grundläggande litteracitetsundervisning* deltar lärare och elever på studieväg 1 vid **fyra SFI-verksamheter** på kommunala vuxenskolor på fyra olika orter.
- Studien utförs i form av en **aktionsforskningsstudie** där undervisningspraktiker utforskas och utvecklas genom ett nära samarbete mellan lärare och forskare.
- I denna delstudie ingår material producerat vid **en av skolorna** ("Kullen") där en av aktionerna som utfördes var inriktad mot uttalsundervisning.

METODER FÖR MATERIALPRODUKTION

- 7 individuella lärarintervjuer
- 2 fokussamtal: reflektionssamtal
- Fem deltagande lärare

METODER FÖR MATERIALPRODUKTION

Typ av intervju	Hur och när	Lärare	Forskare
Individuell intervju	På plats, vt 2020	Ka	Annika
Individuell intervju	På plats, vt 2020	Kb	Annika
Individuell intervju	Digitalt, vt 2020	Kc	Annika
Individuell intervju	Digitalt, vt 2020	Kf	Annika
Individuell intervju	Digitalt, ht 2020	Ka	Kicki
Individuell intervju	Digitalt, ht 2020	Kb	Kicki
Individuell intervju	Digitalt, ht 2020	Kf	Kicki
Reflektionssamtal 1	På plats, nov 2020	Ka, Kb, Kf, Kh	Annika, Åsa
Reflektionssamtal 2	Digitalt, dec 2020	Ka, Kc, Kf	Annika

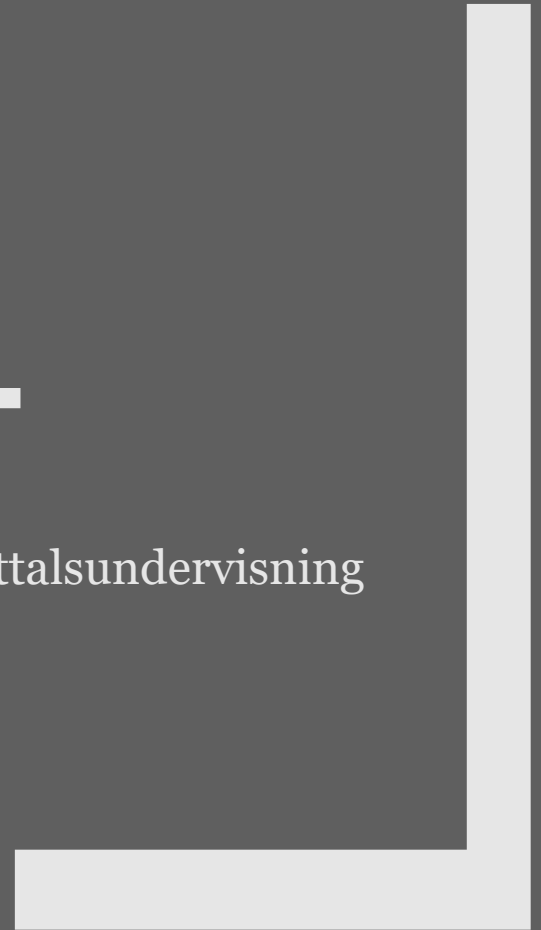
ANALYSMETOD

- Tematisk innehållsanalys (Braun & Clarke 2006).
- Analysfrågor (Darcy 2018, s. 14):
 - 1) Frågor kopplade till institutionella faktorer, förutsättningar (När? Varför?)
 - 2) Uttalsundervisningens uppläggning och metodologi (Hur?)
 - 3) Pedagogiska prioriteringar gällande uttalsundervisningens innehåll (Vad?)

RESULTAT

De deltagande lärarnas uttryckta uppfattningar om uttalsundervisning

SAMBAND MELLAN UTTALSUNDERVISNING OCH GRUNDLÄGGANDE LITTERACITETSUNDERVISNING

- Skilja på uttalsundervisning och lästräning när eleverna är på nybörjarstadium i läsinläring.

SAMBAND MELLAN UTTALSUNDERVISNING OCH GRUNDLÄGGANDE LITTERACITETSUNDERVISNING

- Att hålla isär tal och skrift leder till metaspråkliga insikter.

SAMBAND MELLAN UTTALSUNDERVISNING OCH GRUNDLÄGGANDE LITTERACITETSUNDERVISNING

- Uttalsundervisningen central för läs- och skrivundervisningen, (språkljud – bokstav)

SLUTSATSER

- Spänning mellan att integrera uttalsundervisningen i övrig undervisning – att separera uttalsundervisning från läs- och skrivundervisning
- Mer forskning behövs om uttalsundervisning för vuxna L2-inlärare med liten erfarenhet av skrift

PEDAGOGISKA IMPLIKATIONER

- Inte använda skrift i uttalsundervisning för inlärare som deltar i grundläggande läs- och skrivundervisning (kurs A och B)
- Lärare som undervisar vuxna L2-inlärare med liten erfarenhet av skrift behöver rätt förutsättningar för att arbeta med uttalsundervisning, bl.a.
 - Utbildning om svenskans fonetik utifrån ett tvärspråkligt perspektiv
 - Läromedel för uttalsundervisning för vuxna med liten erfarenhet av skrift
 - Utbildning om uttalsundervisning för inlärare med liten erfarenhet av skrift
 - Kollegialt samarbete – lösa problem tillsammans, högt i tak

REFERENSER

Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology, *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101,

Darcy, I. (2018). Powerful and effective pronunciation instruction: How can we achieve it? *The CATESOL Journal* 30(1), 13-45.

Hunter, S. V. (2009). Analysing and representing narrative data: The long and winding road. *Current Narratives*, 2, 44-54.

Zetterholm, E.. (2017). Swedish for immigrants. Teachers' opinions on the teaching of pronunciation. *Proceedings of the International Symposium on Monolingual and Bilingual Speech*. Stockholms universitet: Institutionen för språkstudier.

UMEÅ UNIVERSITET

NÅGRA TIPS PÅ ÖVNINGAR

UMEÅ UNIVERSITET

ÖVNINGAR FRÅN LÄRARNÄ PÅ "KULLEN"

- Spela in dig själv och en kollega när ni för en kort vardaglig dialog många gånger (minst 10). Låt eleverna lyssna på inspelningen, t.ex. i början av en lektion medan de börjar samlas

ÖVNINGAR FRÅN LÄRARNÄ PÅ "KULLEN"

- Låt eleverna öva några vardagliga meningar.
- Spela in dem.
- Ge dem feedback. Vad var bra? Vad behöver de öva mer på?
- Låt eleverna öva på meningarna mer.
- Spela in dem igen efter ca två veckor.
- Lyssna på de två inspelningarna och jämför dem tillsammans med eleverna. Peka ut vad som förbättrats.
 - Eleverna får syn på sin utveckling.
 - Eleverna blir motiverade att öva mycket när de ska bli inspelade.
 - Eleverna får feedback ofta och mycket.

TIPS PÅ ÖVNINGAR

- ”Körläsning”: Öva ett antal vardagliga fraser tillsammans med eleverna.
 - Gör gärna detta utan text.
 - Låt eleverna ha hört dig uttala först.
 - OM ni ändå använder en text: Förbered dig alltid genom att uttalsmarkera i texten innan lektionen.

INTERNETSIDOR

- <https://logopedliv.se/>

En logoped som har specialiserat sig på svensk uttalsundervisning.

- <https://www.bossethoren.se/>

En fonetikforskare som föreläser om uttalsundervisning. På sidan finns litteraturtips.

LITTERATURTIPS

För lärare om uttalsundervisning

- Darcy, Isabelle (2018). Powerful and effective pronunciation instruction: How can we achieve it? *The CATESOL Journal*, 30(1), 13-45.
- Kjellin, Olle (2002) *Uttalet, språket och hjärnan. Teori och metodik för språkundervisningen*. Hallgren & Fallgren.
- Thorén, Bosse (2016) *Svensk fonetik för uttalsundervisningen*. Vulkan förlag.
- Zetterholm, Elisabeth & Tronnier, Mechtild (2019). *Perspektiv på svenskt uttal. Fonologi, brytning och didaktik*. Studentlitteratur.

